

בבא מציעא לח

משה שווערד

1. רש"ש על בבא מציעא דף לח/א

גמרא אדם רוצה בקב שלו מט' קבין ש"ח. פרש"י ע"י שעמל בהן כו' שיקח בדמיהן כו' וכן במלחמות כ' שאדם נהנה כשיאכל מיגיעו כו' משמע קצת דאם ידוע שגם פירות אלו קנאן מן השוק שפיר יכול למכרן וצ"ע. ודע דלכאורה קשה מהא דתנן לעיל (כח ב) ודבר שאינו עושה ואוכל ימכר ובברייתא שם שלא יאכיל עגל לעגלים כו' וביותר למאי דס"ד לקמן דדוקא קאמר ודוחק לומר דההיא דלעיל אתיא כרשב"ג וי"ל דדוקא במפקיד דחזינן דהפקידם ויודע שינכה לו חסרונות מדוע לא מכרם ודאי דחביבין עליו משא"כ באבדה. או דשלא יגע בהן הוא דאמרינן האי טעמא אבל לא שיעשה מעשה לקנות מזון ולטרות עבורם וב' החילוקים הללו נכללו בלשון ר"ת שבתד"ה שמא:

2. ברכת אברהם

רוצה אדם בקב שלו וכו', וע' רש"ש שהקשה מלעיל (כ"ח ע"ג) דבר שאינו עושה ואוכל ימכר, וצנמי שלא יאכיל עגל לעגלים, הרי דשפיר נמכר ואינו מוילא כדי שויו. ומירן דדוקא מפקיד שידע שמחסר אמרינן דרוצה כן, משא"כ באבדה. ועוד חירן דאינו חייב לעשות מעשה לקנות מזון, אבל בשוא"ת נאמר דרוצה בשלו, ע"ש. ונראה דלכתי לא מתיישב, דלחירון אי' קשה איפכא דלפי המצואר צנמי דמחלוקת כדי חסרון אבל יתר מכדי חסרון לכו"ע ימכר, ולעיל השיעור עד מחנה, ומירון ב' אינו נראה, דהא גם אם רוצה לעשות מעשה ולטרות אמרינן ליה שימכור ולא יוילא טפי. וצ"ע.

ונראה דאין לדמות כלל הך דקוניין להא דלעיל, דלעיל הנוון מצות השבת אבדה, וחיוצו ומצותו להשיב לבעלים את שלו, ויש גוה"כ שאין דין השבת אלא עד כדי דמיהן, דזה ל"ה השבת וממילא צריך למכור, משא"כ דפקדון דהכל חולה בתנאים שעל מנת כן נפקד ולאמדין דעת' ורצונו, אלא מיהו הא י"ל דגם באבדה אם יש אומד דמוכח דאינו רוצה בה הרי גם אבדה ממון הוא, ואי"ל להשיב, י"ל דפקדון הוא ודאי שנמסר על דעת האומד של הנפקד וצ"ד, משא"כ באבדה דכל אחד דעתו כרצונו, וכל שאינו צריך לגמרי אין ליגע בה.

3. שעורי ר' דוד מסכת בבא מציעא דף לח עמוד א

ריא) אי החיוב למוכרן הוי בכלל חיובי שומר, ואי חייב לשלם בלא מכרן מתני' המפקיד פירות אצל חבירו, אפי' הן אבודין לא יגע בהן, רשב"ג אומר מוכרן בפני ב"ד, מפני שהוא כמשיב אבדה לבעלים. משמע דכל החיוב למוכרן כשהם אבודים, הוי רק מחמת חיוב השבת אבדה. וכן הרמב"ם (פ"ו מהל' שאלה ה"א) נמי כתב דאם חסרו יותר מכדי חסרונו מוכרן בב"ד מפני שהוא משיב אבדה לבעלים ע"ש.

וצ"ב מ"ט חיובו הוי רק משום דין השבת אבדה, ולא מדין חיובי שומר, דהא כיון דהוא שומר, ממילא דמחויב לשמור שלא יפסד. ומוכח דזה אינו בכלל חיובי שומר, דחיובי שומר הוי רק לשמור הדבר שלא יגב וכדומה, אבל בעצם החפץ מה שהוא מתקלקל מחמת עצמו, זה אינו בכלל חיובי השמירה לשמור מזה, ולכן רק מדין השבת אבדה, צריך למכור.

ויש להסתפק איך הדין אם לא מכר, ונתקלקל, אי חייב לשלם.

דאי הוה אמרינן דהחוב למכור הוה בכלל חיובי שומר שיש עליו, ודאי דחייב לשלם, דהא הוי זה פשיעה בשמירתו. אבל לפי מה דהוכחנו דאין חיובו מדין שומר, רק מחמת דין השבת אבידה, דזה הוי כמו ראה מים ששופין ובאים (דאיתא לעיל דף לא א) דחייב להציל מדין השבת אבידה, והרי שם אם לא הלך להציל אינו חייב בתשלומין.

וכמו כל השבת אבידה, דאם מתעלם מהאבידה, ואינו מגביה, עובר רק בלאו, או גם בעשה לדעת הרמב"ם, אבל חיוב ממון לא הוי עליו, וא"כ ה"ה הכא, אפשר דלא הוי חיוב ממון עליו. או דאפשר דכיון דסו"ס החפץ הוי בידו, והוי שומר ממילא, וכיון דמחמת השבת אבידה מחויב נמי למכור, ממילא דהוי שומר אף על זה, וחייב.

[והיינו דאפשר דכיון דדין שומר שעליו לא הוי מחמת קבלתו, רק דנעשה שומר ממילא, מחמת דין השבת אבידה, א"כ אפשר דכל מה דנכלל בדין חיוב השבת אבידה, הוי ממילא בכלל חיוב שמירתו, וכיון דמחמת השבת אבידה חייב הוא למכור, ממילא הוי עליו נמי חיובי שומר לענין זה, ואם לא מכר, יהא חייב].

אכן י"ל דדין שומר אבידה לכאורה הוי נמי רק כמו כל שאר שומרים, ואי חיובי שומר הוי רק לשמור מסיבה חיצונית, א"כ אף כאן מה דהוי שומר אפי' בחיוב השבת אבידה, הוי נמי רק חיוב לשמור מסיבות מן החוץ, כמו כל שומר, (וע"ע ס"ק הבא).

ריב) בשיטת תוס' אי שומר חייב לעיין שלא יתקלקל

ובאמת דבמחנ"א (הל' שומרים סי' ל"ה) נמי נסתפק בזה, היכא דעבר ולא מכרן ונתקלקל, אי חייב לשלם, או לא. מי אמרינן כיון דהפסד זה אתי ממילא, בלא שום פשיעת הנפקד, הרי הוא פטור, ואף על פי שהיה מוטל עליו לתקנו כדי שלא יבא זה ההפסד, מ"מ אין זה בכלל חיוב שמירתו, שלא קיבל עליו אלא פשיעה דאתי מחמתיה, אבל פשיעה דאתי מעלמא לא קיבל. [אלא שחכמים הצריכוהו לעשות להם תיקון משום דדמי לרואה אבידת חבירו או שרואה נכסי חבירו שהולכים לאיבוד, דחייב להצילם ולהחזיר אבידה, ומיהו אם עבר ולא הציל, נהי דלא קיים מצות השבת אבידה, מ"מ לא מתחייב לשלם].

או דלמא כיון דקיבל עליו הנפקד שמירה, הרי זה חייב בכל מידי דיש בידו להציל ופשע ולא הציל, ואפי' במידי דאתי ממילא. וכתב להוכיח מדברי התוס' לעיל (דף ל. ד"ה לצורכו) שכתבו, וז"ל, כיון שהוא שומר יש לו לעיין שלא יתקלקל וכו' ע"ש.

משמע מלשונם דשומר ישנו בכלל חיוב שמירתו לעיוני שלא יתקלקל דבר השמור בידו.

וכן הוכיח באבן האזל (פי"ג מהל' גזילה הי"א) מדברי התוס' הנ"ל, דחיוב שמירה של שומר אינו רק לשמור מסיבה חיצונית, שלא יגנב וכדו', אלא דמחויב לשמור נמי בעצם החפץ גם מה שהוא מתקלקל מצד עצמו, [וממילא לפי"ז אם לא מכר, ונתקלקל, יהא חייב מדין שומר].

והקשו המחנ"א [והאבהא"ז] ממשנה דהכא, דקתני דמוכרה רק מפני השב אבידה לבעלים, דמשמע דחיובו אינו אלא מדין השבת אבידה, ולא מדין חיוב השמירה. וכן מלשון הרמב"ם משמע דחיובו רק משום השבת אבידה [כמו שהבאנו לעיל (ס"ק הקודם)], ודלא כהתוס' דחייב מדין שומר. ואולי י"ל דהתוס' שם הא מיירי לענין לשוטחה ולנערה, וא"כ י"ל דדוקא בזה דהוי קלקול השכח, והוא מוכרה בכל חפץ, בזה סברי התוס' דהוי בכלל חיוב שמירתו לשמור שלא יתקלקל. אבל מה שנעשה קלקול אחר דלא שכיח קלקול, זה לא הוי בכלל קבלת שמירתו, ולכן בזה בעינן רק לטעם דמשיב אבידה.

4. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף לח עמוד א

שם. חמץ בע"פ י"א (עי' יש"ש) שפושע הוי אם לא מכר החמץ לפני זמן איסורו וחייב לשלם, וי"א דלעולם כל שלא מכרן כדינן ביותר מכדי חסרונן, מ"מ אינו חייב לשלם שאינו פושע, רק הא וודאי דלא קיים מצות השבת אבידה.

5. רש"ש על בבא מציעא דף לח/א

גמרא אדם רוצה בקב שלו מט' קבין ש"ח. פרש"י ע"י שעמל בהן כו' שיקח בדמיהן כו' וכן במלחמות כ' שאדם נהנה כשיאכל מיגיעו כו' משמע קצת דאם ידוע שגם פירות אלו קנאן מן השוק שפיר יכול למכרן וצ"ע.

6. תוספות מסכת בבא מציעא דף לח עמוד א ד"ה שמא עשאן

שמא עשאן תרומה ומעשר על מקום אחר - הקשה ר"ת וכי נחשדו חבירים לתרום שלא מן המוקף כדאמר בפרק כל הגט (גיטין דף ל:): ופ"ק דחולין (דף ז). גבי ר"מ שאכל עלה של ירק [1] ואור"ת דהכא גבי פקדון תולין בחששא מועטת שלא יגע בהם וחישינן שמא בערב שבת תרום שלא מן המוקף דשרי כדאמרינן בהאשה רבה (יבמות דף צג). אי נמי כדאמרינן פרק בכל מערבין (עירובין דף לב:): ניהא ליה לחבר דליעביד איסורא וזוטא דהיינו שלא מן המוקף ...

7. חדושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף לח עמוד א

[2] יש שפירשו דכולה בשעושה אותם קודם שהפקידם, וליתא חדא דא"כ היאך מפקידם יתן ממונו לכהן וללוי, ועוד מאי לפיכך דהא אפילו תימא מוכרן בב"ד יכול מפקיד לעשותן תרומה קודם שיפקידם ויודיע לנפקד אח"כ בשעת הפקדון, ועוד דהא לקמן אמרינן דחישינן דילמא אכיל טבלים וכן הגירסא בכל הספרים, (לימא) [אלמא] לאחר שהפקידם הוא עושה אותם תרומה ומעשר ומשו"ה אמרינן דאי מזבין להו נפקד דילמא עביד להו בתר הכי בעה"ב תרומה ומעשר על מקום אחר וקאכיל טבלים, ובתוספות פירשו דהב"ע כשעושה תרומה ומעשר על מקום אחר בערבי שבתות דמשום עונג שבת שרינן ליה לתרום שלא מן המוקף וכדאיתא ביבמות (צ"ג א) בעובדא דרבי ינאי דאיתי ליה אריסא צנא דפירא בע"ש בין השמשות

8. תוספות מסכת בבא מציעא דף לח עמוד א ד"ה מחלוקת בכדי

מחלוקת בכדי חסרון – [1] פרש"י כדרך שאר תבואות והקשה ריב"ם וכי פליגי במשהו דבפחות מכדי חסרון לכ"ע לא ימכור ועוד דא"כ מ"ט דרשב"ג [2] וי"ל דפליגי שנחתסר בחדש או בחדשים יותר משרגילות להתחסר עד אותו הזמן ופליגי עד שיעלה החסרון בחדש או בשני חדשים תשעה חצאי קבין לכור שהוא בכדי חסרון לשנה שלימה.

9. חדושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף לח עמוד א

אמר רבה בר חנה מחלוקת בכדי חסרון. פרש"י ז"ל שחסרו כדרך שאר תבואות כמו שמפורש במשנתנו לחטים ולאורז וכו', וא"ל א"כ מ"ט דרשב"ג דאמר מוכרן בב"ד שאפ"ל היו בביתו של מפקיד היו חסרין כו', וי"ל דמיירי שחסרו באמצע השנה בכדי חסרון של כל השנה, ת"ק סבר לא יגע בהן שכבר חסרו כל מה שראויין לחסר, ורשב"ג סבר מוכרן בב"ד שמא כמו שחסרו בחצי שנה זו יחסרו בחצי שנה הנשארת.

10. תוספות יום טוב מסכת בבא מציעא פרק ג משנה ו

לא יגע בהן. כתב הר"ב לפי שרוצה אדם בקב שלו מתשעה קבין וכו' גמרא. ואמרינן דגוזמא היא דלאו דוקא. דהא ביותר מכדי חסרון מוכרן כדמסיק הר"ב. ונ"ל דלישנא דמתניתין ד' פ"ג דסוטה נקטיה רוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות. והתם דוקא כמו שכתבתי שם. ומ"ש הר"ב ולא אמרי רבנן וכו'. אלא שלא אבדו [אלא] עד כדי חסרון וכו' והוא שעור שמחסרין לשנה. ונחסרו בפחות משנה. והיינו טעמא דפליגי רשב"ג. נ"י:

11. רמב"ם יד החזקה הלכות שאלה ופקדון פרק ז

המפקיד פירות אצל חבירו ה"ז לא יגע בהן ואע"פ שהן חוסרין ומתמעטין והולכין בד"א כשחסרו חסרון הראוי להן בכל שנה אבל אם חסרו יותר מכדי חסרון מוכרן בב"ד מפני שהוא משיב אבידה לבעלים וכשהוא מוכרן ימכור לכהנים בדמי תרומה שמא עשו אותן הבעלים תרומה או תרומת מעשר על פירות אחרות.

- [השגת הראב"ד - המפקיד פירות אצל חבירו וכו' עד על פירות אחרות א"א ועכשיו באלו המקומות שאין תורמין ומעשרין מוכרן למי שירצה עכ"ל]:

12. שערים מצויינים בהלכה

כי מזבנין נמי לכהנים בדמי תרומה מזבנין להו. כתב בכית הלל (י"ד סי' שלא ס"ב) דמש"כ בשו"ע (סי' רצב סט"ו) דאם בעל הפקדון אינו בעיר מוכרן בב"ד, היינו דוקא בחו"ל במקומות הרחוקין מא"י, שאין נוהגין תרו"מ, אבל במקומות שנוהגין תרו"מ אסור למכרן בב"ד, ולא יגע בה אפי' ביותר מכדי חסרונו, והביא ראיה מדאמרי' כאן בדמי תרומה מזבנין להו, א"כ בזה"ז ששורפין התרומה ע"כ הא דמוכרן בב"ד איירי בחו"ל, דאל"כ למה אמרי' בגמ' שמוכר לכהן הלא הכהן חייב לשרוף, אלא איירי בחו"ל, והגמ' מיירי בא"י ולא בזה"ז, או במקומות הקרובין לא"י כו' ע"ש. ותמוה לי לאוקמי דברי השו"ע בחו"ל, והרי מרן הב"י גר בא"י. והנה הרמב"ם (פקדון רפ"ז) פסק שמוכרן לכהנים בדמי תרומה, וכתב הראב"ד דבמקומות הללו שאין תורמין ומעשרין מוכרן למי שירצה, ועי"ש במ"מ שגם הרמב"ם לא אמר אלא בזמן תרו"מ ובמקומות ההם, אבל באלו מקומות וראי לא אמר, ואפשר שלפיכך השמיט זה הרי"ף כו'. וכ"כ המאירי בשם גדולי המפרשים [הראב"ד] שבזה"ז הואיל ואין תרומה ומעשר מצוי במקומות אלו מוכרן לכל מי שירצה בלא שום חשש, והדברים בהורים.

13. חדושי הרשב"א על מסכת בבא מציעא דף לח/א

מדקתני בפקדון מוכרו בב"ד ובגבאי צדקה לא קתני, נ"ל דדוקא בפקדון משום דכיון שיש להו בעלים ולהיות מונחין אצלו בקרן זוית בלבד הפקידם אצלו לאו עבידתיה גבייהו כלל, אלא כשהוא רוצה לעשות להו תקנה ב"ד הוא שעושינן, אבל צדקה ותמחוי הפרנסים הם כבעלים, והילכך כל מה שירצו לעשות עושינן ואפי' שלא בב"ד:

14. רמב"ם יד החזקה הלכות שאלה ופקדון פרק ז

(ה) כל המוכר פקדון ע"פ ב"ד ה"ז מוכר לאחרים ואינו מוכר לעצמו מפני החדש והדמים יהיו מונחים אצלו ויש לו להשתמש בהו לפיכך הרי הוא עליהן שומר שוכר אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן:

15. מגיד משנה על הלכות שאלה ופקדון פרק ז הלכה ה

והדמים יהיו מונחים וכו' לפיכך הרי הוא עליהן ש"ש. לא נתבאר זה בגמרא ...

16. ספר דרש משה (פרשת תצוה כז:כ)

שמן זית זך כתית למאור. רש"י ולא כתית למנחות. היינו שלמנחות כשר גם כשהיו בו שמרים וסלקו השמרים ונשאר זך, ובמנורה צריך שמעולם לא היו שם שמרים. והוא כי להיות מורה העם ולהנהיגם בדרך התורה, צריך שיהיו כל מעשיו טובים וישרים לכל רואה, 'לא אחר שיסביר מעשיו', ומתחלה יחשבו שאינו בטוב. כי הרי איכא דינע בזה ולא בזה שלא שמע ולא הבין הסברו, וכהא דחכמים הזהירו בדברים [אבות פ"א מי"א], וכ"כ הזהירו במעשים. וזהו המשל דשמרים הוא חסרון בהשמן, ולא טוב למורה העם שיראו בו קצת חסרון אף שלאחר העיון אין זה חסרון, אלא צריך להתנהג באופן שלא יהיה עליו שום קושיא וחסרון אף שאפשר לתרץ דבריו.

17. שערים מצויינים בהלכה

לקמן (סט: ד"ה כה"ג – ובעיקר) שהארכנו בהא דצריכים לזהר משום והייתם נקיים. וצ"ע במה דחיישינן כאן לחשד, והרי גבאי צדקה הם אנשים כשרים [וכן נפסק ברמ"א (יו"ד סי' רנו ס"א) שצריכים הגבאים שיהיו נאמנים וחכמים, וכזה כתב בשו"ע (יו"ד סי' רמט ס"ו) עיי"ש], ומה"ט קי"ל (ב"ב ט, ורמב"ם מתנ"ע פ"ט הי"א) שאין מחשבינן עם גבאי צדקה ואין מדקדיקין אחריהם, וראיה לדבר דכתיב (מלכים ב, יב-יט) "ולא יחשבו... כי באמונה הם עושים" [ועי' בפניי].] ונראה לפרש דבאמת אין חושדין שיגנבו, רק שאני בנדיד שיחשדוהו שמא לקחן בזול כמש"כ ברש"י הנ"ל, דכיון שיש מטבעות שמחלירות או נשחקות, ע"כ אפשר שיחשדוהו שבוז יקילו לעצמם שיאמר הגבאי שאינם שווים כל כך, כיון שמטבעות כאלו נמכרים בזול יותר, משא"כ כשמוכרו לאחרים, מוכרו כפי המחיר שבשוק, וכן בתמחוי שמוכר המאכלים כדי

וראיתי בחי' חת"ס (פסחים יג. ד"ה דתניא) דאף דגבאי צדקה הם אנשים כשרים ואין לחושדין ומה"ט אין מחשבים עמהם, אפ"ה אין פורטין לעצמן [ועיי"ש מש"כ עפ"ז]. ונראה הביאור בזה, דאף דאין לחושדם, מ"מ משום והייתם נקיים אין פורטין לעצמן. ונראה להביא ראיה שגם אנשים כשרים צריכים לזהר שלא יחשדו בהם בכגון דא, שמצינו בגמ' ע"ז (לג.) דמשה רבינו ע"ה שימש בו ימי מילואים בחלוק לבן שאין בו אימרא, ופרש"י שיש מי שאומר שלא יחשדוהו ששם בה מתרומת

המשכן, נהגם שרש"י חולק על פי' זו, היינו מטעם אחר, כיון שכבר נגמרה מלאכת המשכן, ומהיכן שקיל, והגם שמשה רבינו כתיב ביה (כהעלתך יב-ז) "בכל ביתי נאמן הוא", אפ"ה חשש שיחשדוהו. ובאמת מצינו במדרש (ר"פ פקודי) שמשרע"ה נתן חשבון מתרומת המשכן [ובילקוט שמעוני (סי' תטו) ששמע ישראל מדברים אחריו ראה שוקיו וכו'], ומה"ט פסקו הטור והרמ"א (שם) שכדי שיהיו נקיים מה' ומישראל "טוב" שיתנו חשבון [אף שמדינא א"צ], והב"ח

18. שערים מצויינים בהלכה

דף לח: שמן חזי לגלדאי וכו'. פרש"י לסוך עורות. והקשו הראשונים הא חוששין שמא עשאן תרומה, א"כ היאך נתיר את השמן לסוך עורות, [שהרי לא ניתנה תרומה טהורה אלא לאכילה ושתייה ולסיכת אדם שהוא כשתיה – רשב"א], ותירץ המאירי שכל שהניחן זמן הרבה לא עשאן תרומה, שאין אדם מבזה כל כך באוכלין של הקדש להניחן עד שיפסדו לגמרי. וצל"ע דמהיכי תיתי דמשרו"ז אינו תרומה, דילמא שכח שעשאן תרומה, א"נ דלמא לא היה יכול לבוא מחמת אונס, דאל"ה למה אינו בא לקחת פקדונו, וממתין עד

שיבאיש. [ובחי' הריטב"א (החדשות) כתב, דליכא טעמא דעשאן בעה"ב תרומה, דאי לבתר שנתקלקלו עשאן תרומה הרי אין תרומתו תרומה וכו', ואי קודם שנתקלקלו הא לא חזי הני לאכילה, ומאן דזבין להנאה זבין, ואינה אסור בהנאה מה"ת אלא מדרבנן היכא דכליא קרנא [כ"ה שיטת הר"ש תרומות פ"א, אבל התוס' יבמות סו: ס"ל דהנאת כליו אסור מה"ת], ובכ"ה הא דלא שכיה שעשאן תרומה, והוא ספק, לא גזרו כו', ועיי"ש עוד בזה. ובמלחמות תירץ, דכיון שהבאיש אינו בקדושת תרומה שאינה תופסת בו, ואפי' בעשאן קודם כיון שאינו ראוי לאדם פקעה קדושה ממנו. וע"ע בשטמ"ק בשם הרשב"א.

19. רא"ש על בבא מציעא פרק שלישי - סימן י

רב אלפס ז"ל פסק כרבי יוחנן ולא ידענא למה כיון דר"נ בר יצחק בתראה הוא. [דף לח ע"ב] **איתמר א"ר אבא ברבי יעקב א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג. ורבא אמר ר"נ הלכה כדברי חכמים. והלכה כדפסיק ר"נ דבתראה הוא. ותימה לי על דברי רב אלפס ז"ל דלא קי"ל הלכה כבתראי אלא מאביי ורבא ואילך אבל בדורות שלפניהם אין הלכה כתלמיד במקום הרב.** ואי משום דרבא בתראה הוא. לאו משמיה דנפשיה קאמר. ואי משום דהלכתא כרב נחמן בדיני. היינו דוקא כנגד בני דורו ולא כנגד רבותיו. ועוד דקיימא לן נמי הלכה כשמואל בדיני ואיהו פסיק כרשב"ג ולכאורה נראה דהלכה כרבי יוחנן ושמואל:

20. שערים מצויינים בהלכה

ובעיקר דברי הרא"ש דמאביי ורבא הלכה כבתראי, כ"כ הרא"ש גם לעיל (פ"א סי' ב). ועי' ביד מלאכי (סי' יז וסי' קסז) ובהגה' הגר"י פיק על הרא"ש (כ"ק פ"ד סי"ט) וביעיר אוון (מערי' ה"א כלל ס) ובשד"ח (מערי' א פאה"ש סי' מב) שהאריכו בזה. והחילוק בין קודם אביי ורבא לאח"כ, כתב בשו"ת מהרי"ק (סי' פד) שעד אביי ורבא לא היו התלמידים לומדים אלא עפ"י קבלת רבותיהם כפי מה שהיו שונים להם כו', ומשו"ז ראוי לפסוק כד' הרב, כיון שהתלמיד לא ידע אלא דברי רבו, אבל מאביי ורבא ואילך למדו כל הדיעות וכו', ולפעמים לא עיין הרב בחדא מתניתא והתלמיד עיין בו ודקדק ממנו שלא כרבו כו' עי"ש.

דהלכתא כוותייהו. ועי' בביאור הגר"א (סק"מ) שהביא בשם הראשונים דהא דאין הלכה כתלמיד במקום רבו, היינו דוקא היכא שחלקן רבם עליהם ושמעו דברי התלמידים, נומש"כ הרא"ש דרבא לאו משמיה דנפשיה קאמר — כ' הגר"א דמצינו במס' שבת (סוף ס"ג) דפריך דברי ד' יוחנן אהרדי, אע"ג דלא קאמר משמיה דנפשיה. ועי' בדברינו במס' סוכה (ב: ד"ה כמאן) שהבאנו כן בשם הרשב"א (שבת קמא.) והמ"מ (שבת פ"ב ה"ט) והכס"מ (מילה פ"א ה"ז) דדוקא כשנחלקן פנים בפנים הלכה כדברי הרב עי"ש. ועי' מש"כ בקונט' תורת הלימוד וההוראה (אות ה) מקור לזה מגמ' ב"ב (קל: עי"ש).

21. הערות הגר"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף לח עמוד א

בהא פליגי. מסקינן דטעם רב נחמן בר יצחק לא הוי כדלעיל, דאין חשש שמוכר תרומה, דאי משום הא אין תקלה, דימכור לכהן. והנה הראשונים כתבו שאין זו גמרא מהאמוראים אלא הוספה מרב יהודאי גאון, ומשום דקשה למה צריכה הגמ' לומר עכשיו שרנב"י פליג ארבב"ח אר"י. וע"כ סבירא ליה רנב"י גם טעם רב כהנא. ע' תוס', וראשונים כתבו שרנב"י מוסיף טעם באופן שלא זרע ועמל בהפירות בעצמו, של"ש בזה אדם רוצה בקב שלו וכו', וגרסינן דברי רנב"י בניחותא, שזהו הוספת טעם, בהיכי תמצי שקנה פירות מהשוק וכנ"ל. כתב הרא"ש דצריך לפסוק כרב נחמן בר יצחק דבתראה הוא, ובה"ז של"ש הפרשת תו"מ [בחול"ל] אם כן אין חשש, ומותר למכור, אך כיון שר"ת מפרש שכו"ע סבירא ליה גם טעם דרב כהנא לכך לא יגע בהן. והנה הרי"ף פסק כר' יוחנן שיתר מכדי חסרונן מותר למכור. והקשה עליו הרא"ש דהרי רנב"י בתראה. ותמה על זה בפילפולא חריפתא שהרי הרא"ש עצמו כתב שבזה"ז ל"ש טעם רנב"י. וליכא אלא הטעם דרב כהנא, ואם כן יכול למכור ביותר מכדי חסרונן. עיין שם. ולי תמוה תמיהת הפלפולא חריפתא, דהרי אה"נ הרי"ף לא פוסק דבר שאינו בזה"ז אך תו"מ הרי יש אף בזה"ז בא"י, וחזינן בביצה ה'. דהאריך הרי"ף בענין ב' יום טוב דר"ה שישנו בא"י.

22. תוספות מסכת בבא מציעא דף לח עמוד ב

בששמעו בו שמת כ"ע ל"פ דמורידין - אין לפרש בששמעו בב' עדים דא"כ פשיטא דמורידין אלא ששמעו היינו בקול ועד אחד אף על גב דשמעו בו שמת דבפ' ב' דייני גזירות (כתובות דף קז). גבי אין פוסקין מזונות לאשת איש משמע סוגיא דהתם דהוי בעדות גמורה.

23. תוספות מסכת בבא מציעא דף לח עמוד ב

היורד לנכסי שבוי אין מוציאין אותו מידו - (ב) הוא הדין דאפ"ל מורידין אותו לכתחילה דהא נטושים מורידין לרשב"ג דאמר הנטושים כשבוין אלא אגב דתנא בסיפא בנטושים מוציאין תנא נמי בשבוין אין מוציאין וא"ת לימא רב הלכה כתנא קמא ושמואל הלכה כרשב"ג וי"ל דלא שמיע להו ברייתא אי נמי איכא דמפכי להו.

24. חדושי הרשב"א על מסכת בבא מציעא דף לח/ב

היורד לנכסי רטושין. [1] כלומר אפ"ל שמעו עליהן שמתו, לפי שאין אחין נכנסים לנחלה של מי שיצא לדעת אלא בעדות ברורה כדתנן ביבמות (ק"ז, א), ואפילו בתורת אריסות אין מניחין אותו לירד. [2] והרמב"ם ז"ל (פ"ז נחלות ה"ד) כתב שמורידין אותו בתורת אריסות. ואינו מחוור, דא"כ היה לו לתנא לכלול אותו בכלל אותן שאמר ששמין להם כאריס. ומכל מקום כששמעו בו שמת אלו אמר היורש להוריד אריס בנכסין אפשר ששומעין לו בכך שחוששין לאותו קול לעשות בו מעשה כזה שיווריד אריס, אלו רצו היורשים כדי שלא יתקלקלו הנכסים:

אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבין של חבירו

1. ספר דברי סופרים - אות ג

ג) כל הקנינים של אדם הם שייכים לו בתולדה ובשורשו, וכמו שאמרו בריש סוטה (ב'). דמכריזין קודם יצירה בת פלוני לפלוני וכן שדה פלונית לפלוני, שגם זה דוגמת זיווג שיש לו חיבור בשורש, ועל כך אמרו (שם מ"ז). שלושה חינות הן חן אשה על בעלה ומקח על מקחו, דזהו הסימן שהוא זיווג ומקחו השייך לו כאשר יש לו חן בעיניו והוא חושק בו דוקא:

על כן אמרו (בבא מציעא ל"ח. ת.) אדם רוצה בקב שלו יותר וכו', ואף על פי שהכל אחד וגם זה כשיקנה יהיה שלו, אבל זה הוא מקחו ושלו בשורש יש לאדם חשק בזה דוקא, ושם (ק"ה.) חטי מארעאי בעינא, כי שדה הנגזר לו יש לה שייכות עם שורש נשמתו:

ועל כן אמרו (בבא בתרא י"ב סוף ע"ב) מעלינן ליה כנכסי דבי בר מריון עיין שם בתוס' בשם רבינו תם שאין רוצה למכור אלא בדמים יקרים, ובבית יוסף (חושן משפט סימן קע"ד) בשם תשובת הרא"ש הקשה על זה דזהו מדת סדום שלא ליתן שלו אלא בדמים יקרים אף על פי שהוא לא חסר רק שחבירו נהנה עיין שם, אבל באמת לתת את שלו לאחר לא שייך כלל מדת סדום, דאדם רוצה בשלו והוא יקר אצלו, והתם נמי מה שיזכה בגורל הוא בירור מן השמים שהוא שייך לו ורוצה בזה דוקא:

ועל כן אין טעם בחשק ורצון כי אדם חושק השייך לו ויש לו חן בעיניו יותר מדבר אחר המשובה ממנו, וכדרך שאמרו (סוטה שם) בחזן מקום על יושביו מההוא דאלישע אף על פי שהארץ משכלת, רק המקום יש לו גם כן שייכות לאותן יושבים דאין לך אדם מישראל שאין לו ארבע אמות בארץ ישראל (עיין תוס' בבא בתרא מ"ד ע"ב ד"ה אלא), וזהו חלקו השייך לו בשורשו דעמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, ובעילוי דמים יוכל למכור בעולם הזה גם דבר השייך לו, כי כשנותן לו כל כך עד שיחשוק בזה יותר, זה מורה דבזה יוכל למלאות ולהשלים קנינים השייכים לו יותר, ויש בזה דברים עמוקים:

2. דף על הדף מסכת בבא מציעא דף לח עמוד א

בגמ': אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבין של חבירו קאמר גוזמא בעלמא.

הקשה רבי צדוק הכהן (פרי צדיק פר' ויקרא אות ה), דאם נקט לשון גוזמא, הרי הדרך לנקוט גוזמא מספר שלם, ואם כן היה לו לומר מעשר קבין של חבירו.

וביאר, דרצה לרמוז לט' מדות שהוא הקדושה מצד השם יתברך, ומדת מלכות קב אחד שלו מצד האדם, והאדם מצדו חביב עליו יותר קב שלו מפני שבא בעמלו, מט' קבין הקדושה מצד השם יתברך שבא במתנה. ומזה הטעם אמרו בגמרא (זבחים צ"א, א), מוספי ראש חודש מקודש נגד מוספי שבת, אף קדושת שבת קבועה וקיימא מצד השם יתברך מקודש יותר, מכל מקום מצד האדם שבת הוי תדיר יותר, וראש חודש מקודש יותר, מפני שהוא קב שלו דישראל מקדשי לה.

נפש עמל עמלה לו

האדם העמל בדבר מסוים, כמדת עמלו מתקשר הוא אליו, ואהבתו לדבר זה מתגברת והולכת עם הגברת היגיעה. אנו רואים כי אדם שעמל לנטוע עץ וטורח בגידולו, נקשר אליו, עד שמתחיל לאהוב אותו. כי על ידי שהשקיע בו את כחותיו ועמל בו, רואה הוא בעץ חלק מעצמו. מהאגף שלו, ולכן מקושר אליו; ומשום כך מרבה הוא לטפחו וליפוחו כדי שהעץ שלו יראה נאה. יסוד זה הורנו חז"ל (בבא מציעא ל"ח.): „אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חברו“, וביאר שם רש"י: „חביבה עליו על ידי שעמל בהן“ וכן, הרי מפורש כדברינו, שעל ידי העמל הדבר מתחבב על האדם. (עי' כרך א' בקונטרס החסד פרק ד', שם מבואר שאהבה היא תולדת נתינה).

עמלה של תורה

אם בדבר גשמי כך, בדבר רוחני על אחת כמה וכמה. ככל שעמל אדם יותר לזכות במעלה רוחנית, דבק הוא יותר במעלה זאת, עד שהופכת להיות קנין בנפשו¹.

שנינו בגמרא: „אמר רבא: בתחילה נקראת (התורה) על שמו של הקב"ה, ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר — בתורת ה' חפצו, ובתורתו יהגה יומם ולילה (עבודה זרה י"ט). וביאר שם רש"י: „נקראת על שמו של אותו תלמיד שטרח בה“. חז"ל מגלים לנו, שאם

עמלם של מצוות

כמו כן, בקנין מעלת המצוות זוכים על ידי מסירות ועמל. אמרו רז"ל: „יפה פעם אחת בצער ממאה פעמים בלא צער“², וביאר אאמו"ר זצ"ל, שזה נאמר אפילו על צער כל שהוא, כי בשמים מתחשבים אפילו עם הצער הכי קטן, כאמרו (ערכין ט"ז): „עד היכן תכלית יסורין... אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלש, ועלו בידו שתיים“. לכן גם על צער קטן נאמר

ששכר המצוה הוא פי מאה משכר מצוה זו כשהיא נעשית בלי צער כלל. ואם יתוסף מעט צער נוסף בעשיית המצוה, יוכפל השכר שוב פי מאה (בסך הכל פי רבבה). כי הרי חשבון זה נאמר על כל דרגה ודרגה של צער, כך שכל צער גדול יותר מכפיל את השכר פי מאה משכר המצוה המגיע על ידי צער קטן ממנו במקצת. מאחר שכלפי הדרגה הגדולה נחשבת הקטנה הימנה כמו שלא בצער. נמצא לפי חשבון זה, שערך המצוה כשמצטער בקיומה יכול להיות גדול אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים מערך אותה מצוה הנעשית בלי צער.

הכלל הוא, שהעושה את המצוה בצער ובעמל, על ידי זה נעשה יקרה לו מאד, ודבק ומתקשר יותר אל המצוה, ומתרבה קנינו במעלתה; וכבר ביארנו לעיל, כי כל עמל מרבה את הזיקה של האדם לדבר שעמל בו. זהו ביאור אמרם רז"ל: „לפום צערא אגרא“ (אבות סוף פ"ה) — השכר גדל לפי מה שגדל צער ועמל המצוה. כי הרי שכר מצוה הוא השפע הרוחני המיוחד של כל מצוה ומצוה שזוכה בו האדם על ידי עשייתה. כך ביאר הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל את מאמר רז"ל „שכר מצוה מצוה“ (עי' ריש סי' רוח חיים) שהמצוה עצמה היא השכר. אם כן, הגדלת הדבקות במצוה ורבי הקנין בה על ידי הצער והעמל הוא ריבוי השכר!

העמל לעבירה

יסוד זה נאמר גם לגבי עבירות. בכל העבירות מצוים אנו לסבול את היסורים הקשים ביותר, עד למסירת בפש, ולא עד בכלל, חוץ משלש העבירות — עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, שעליהן מצוים למסור את הנפש כדי שלא לעבור עליהן ח"ו. אם מעמידים אדם בנסיון לסבול כל יסורי איוב במשך כל ימי חייו כדי שלא לעבור עבירה, והוא אינו עומד בנסיון קשה זה, ודאי שיסורי עונשו יעלו על יסורים אלה שהיה צריך לעמוד בהם. ומי שמתנסה ביסורים יותר קלים, ולמרות זאת אינו עומד בנסיון, הרי יחמר דינו ויוכבד עונשו. כי הכלל הוא שכל הקלה ביסורי הנסיון מגדילה ומכפילה את העונש. כאמרם רז"ל (מנחות מ"ג): „גדול עונשו של לבן מעונשו של תכלת“ (כי יותר קשה למצוא ציציות של תכלת). אם כן נוכל לדמות לעצמנו מקצת מן המקצת את חומרת העונש המגיע לעובר עבירה בלי כל נסיון של צער. (חשבון זה מובא בשם הגרי"ס זצ"ל, ועי' „אורי-ישראל“, מכתב ח').

אכן כשהאדם גם משתדל ועמל לעבור עבירה, על ידי זה מתקשר הוא יותר אל הטומאה ר"ל. ומאחר ש„שכר עבירה, עבירה“, כלומר טומאת העבירה שנדבקת בו היא היא העונש (כביאור הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל).

מאמר כב

נדבת הנשיאים א' מצוה דנשל"ב

לתרומת המשכן הוצרכו ישראל להביא כמה וכמה דברים, ונמנו כולם בפרשת "תרומה" ולבסוף כתי' "ואבני שהם ואבני מלואים לאפור ולחושן". וצריך להבין למה נזכרו אלו לאחרונה, לאחר זהב וכסף ונחשת תכלת וארגמן וכו' וכו'. והרי אלו הם הדברים היקרים ביותר (ראה קידושין לא. מעשה ששילמו ישראל בעבור אבני מלואים לחושן, שמונה מאות אלף דינר) וממילא שהם החשובים ביותר, והי' צריך למנותם בראש.

וכבר עמד על כך האוה"ח הק'. ותי' כי שני טעמים בדבר. הטעם הראשון שנמנו אבני שהם ואבני מלואים באתרונה, כי לא עמלו הנשיאים בהשגתם והגיע להם בלא טורח ועמל כלל, שענני הכבוד היו מביאים לפתח ביתם אבנים טובות ומרגליות, ועל כן סידרה התורה נדבתם לאחר נדבות כל ישראל, שנתנו מכיסם מה שהגיע להם בעמל ויגיעה, יעו"ש. והנה אבנים טובות הללו, הביאום ענני הכבוד לפתח הנשיאים דוקא, ולא על פתחיהם של כל ישראל, כי הנשיאים בלבד זכו לכך על ידי צדקתם וגודל מעלתם. ואעפ"י כן נפל ערכם של האבנים הטובות בעיני הקב"ה כביכול, מפני שלא עמלו הנשיאים בהשגתם וביאור הדברים הוא משום שנאמר בתרומת המשכן "מאת כל איש אשר ידבנו לבו" שיתן כל אחד מתוך "נדיבות לב" ונדבת הלב תלוי' בעמל שהשקיע האדם בממונו, וככל שעמל בו יותר, יותר הוא חביב עליו. כמו שאמרו (ב"מ ל"ח) "רוצה אדם בקב שלו מתשעה קבין של חברו" ולפיכך שנינו (שם) המפקיד פירות אצל חברו, אפי' הן אבודין לא יגע בהן" ופירש"י "רוצה אדם בקב שלו, חביבה עליו ע"י שעמל בהן, וקב שישאר לו מהן הוא רוצה מתשעה קבים של אחרים שיקח בדמיהם אם ימכרם".

כי העמל שאדם עמל על ממונו מחבב אותו עליו ביותר, שהרי הוא פרי עמלו ויגיע כפיו, ומאד מאד הוא חס עליו, ואם הוא נותן עמלו זה תרומה ונדבה הרי זו הוכחה נאמנה על נדיבות לבו הגדולה. ומשום כך החשיבה התורה את תרומת הכסף והנחושת וכו' שעמלו בהם בעליהם, יותר מנדבת האבנים הטובות של הנשיאים, שהגיע להם בנקל וללא טורח.

ככל המצוות שנצטוו ישראל, לא נאמר בהן מצות השתחואה להשי"ת. מלבד במצוה אחת, היא מצות הבאת בכורים שנאמר בה השתחוויה. וטעם הדבר נראה משום שיש במצוה זו נדיבות לב רבה של האדם, שנותן ראשית פרי עמלו וטרח בו כל השנה בחרישה סיקול, זיבול וזריעה וכל עבודות הפרך שבשדה, ומראשית החביבה של פרי עמלו זה, הוא נותן את המובחר והמעולה (מנחות פד א' וירושלמי פ"א בכורים) ואעפ"י שאין שעור לבכורים מן התורה, מ"מ כרוכה היא המצוה בנדיבות לב ובמסירות גדולה לעבודת הבורא ומצותו ית', ועי"ז הוא זוכה למעלת השתחוויה להקב"ה, אשר בה בא לידי ביטוי התפשטות הגשמיות כאומר שאינו תופס מקום בעולם כלל, ומוסר נפשו וגופו לשמים.

אין קונים אלא בעמל

„אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו“ (פסחים נ.) — לא בשכלו אלא בידו; פירוש: מה שקנה בהשתדלותו בעמל. מכאן שלעולם הבא אין תורתו של אדם נדונה לפי כשרון שכלו, אלא לפי עמלו בתורה. וכן מפורש בכתוב (משלי ט"ז, כ"ו): „גפש עמל עמלה לו“ — רק מה שעמל בו שלו הוא כי נעשה קנין בנפשו¹. נמצא, שחכם מהיר-השכל, חזק-הזכרון ובעל הרבה ידיעות, אבל יגיעתו בתורה היתה מעטה — יהיה עס-הארץ לעולם הבא! ואילו אחר ששכלו גם, זכרונו חלש וידיעותיו מעטות, אבל עמל ויגע הרבה בתורה — ישיג הרבה בעולם הבא, מפני שמה שרכש על ידי עמלו הוא כולו שלו. והיינו בחינת „עולם הפוך ראיתי — עליונים למטה ותחתונים למעלה“ (פסחים שם).

נמצאנו למדים, כי מהיר-השכל אשר לא יודרו ויעמול ללמוד, יהיה חלש-ההשגה לעולם הבא; אבל הזריז בעמלו, הוא אשר יהיה מהיר בהשגתו בעולם הבא, זהו שכרו חלף זריזותו. זה ביאור מה שכתוב במסילת ישרים פרק ז':

„הזריזות היא מדת שלמות גדולה... ומי שמתגבר ותופש בה כל מה שיוכל, הנה לעתיד לבוא יזכה לה באמת, אשר הבורא ית' יתנה לו בשכרו, חלף מה שהשתדל אחריה בזמן עבודתו“.